

УДК 658.14

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-11

ЄПІФАНОВА І. Ю.

Вінницький національний технічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОКРАЩЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ

У статті досліджено сучасний стан фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств за рахунок власного капіталу. Визначено перспективи підвищення ефективності управління фінансування інноваційної діяльності власним капіталом.

Ключові слова: капітал, власний капітал, прибуток, амортизація.

YERIFANOVA I.

Vinnytsia National Technical University

CURRENT SITUATION AND PROSPECTS OF IMPROVING FINANCING OF INNOVATIVE ACTIVITY BY OWN CAPITAL

In a financial crisis, the availability of financial resources is one of the determining factors in the development of enterprises, and the efficiency of the enterprise is directly dependent on how quickly the funds invested in assets are converted into real money. The main financial resource of enterprises is equity. The purpose of this work is to form areas for improving the efficiency of equity use as a component of financial support for innovation. The structure of sources of financing of innovative activity of the enterprises of Ukraine is analyzed. The components of own sources of financing of innovative activity, in particular retained earnings and depreciation deductions, contributions of founders in increase of the registered capital are analyzed. It is substantiated that in order to increase the level of competitiveness of the enterprise it is necessary to ensure sustainable economic growth, which provides, first of all, more rational use of resources and profit maximization. In a market economy, profit is the most important factor in stimulating production and entrepreneurial activity of the enterprise and creates a financial basis for its expansion, meeting the social and material needs of the workforce. The place of profit and profitability for the development of the enterprise is investigated. The importance of communication links between manufacturers, the market of scientific and technical products and consumers of innovative products is substantiated. It is determined that domestic enterprises have significant potential in using their own capital to finance innovation activities. It is advisable for industrial enterprises to review the quality of depreciation policy. It is very important to actively use the intellectual potential of employees. In order to increase R&D resources, it is important to work closely with other innovative enterprises. It is important to actively use marketing innovations.

Keywords: capital, equity, profit, amortization.

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу (Covid-19) негативно вплинула на світову та вітчизняну економіку. Уряди практично усіх країни вжили систему безпрецедентних заходів для боротьби з епідемією, зокрема загальнонаціональний карантин та масштабна зупинка економічної діяльності.

В умовах фінансової кризи наявність фінансових ресурсів є одним з визначальних факторів розвитку підприємств, а ефективність діяльності підприємства знаходиться в безпосередній залежності від того, наскільки швидко кошти, вкладені в активи, перетворюються в реальні гроші. Основним фінансовим ресурсом підприємств є власний капітал. Достатній обсяг власного капіталу дозволяє розпочинати діяльність, збільшувати обсяги діяльності та сприяє фінансовій незалежності від зовнішніх інвесторів, кредиторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з дослідженням сутності власного капіталу, досліджувались такими вченими, як В. М. Івахненко, К. В. Ізмайлова, М. І. Ковальчук, Т. Д. Костенко, М. Н. Крейніна Є. В. Мних, О. В. Олійник, В. М. Опарін, І. Д. Фаріон.

Питання, пов'язані із використанням власного капіталу як джерела фінансування інноваційної діяльності, досліджувались Бондарчук М. К., Григоруком П. М., Гринчуцьким В. І., Войнаренком М. П., Джеджулою В. В. Разом з тим, актуальним залишається питання покращення стану фінансового забезпечення інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств власним капіталом.

Формулювання цілі статті. Метою даної роботи є формування напрямів підвищення ефективності використання власного капіталу як складової фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яка форма інновацій вимагає певного рівня фінансового забезпечення, зокрема за рахунок власних коштів. Фінансове забезпечення можна визначити як сукупність економічних відносин, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів з метою отримання економічного ефекту із використанням організаційно-управлінських принципів, методів і форм впливу цих ресурсів на інноваційну діяльність [1]. При цьому підприємства намагаються забезпечити оптимальну структуру капіталу, для чого здійснюється оцінка фінансової стійкості підприємства і розрахунок співвідношення власних і залучених коштів. Основним важелем варіювання є коефіцієнт дисконтування, який може приймати різні значення залежно від співвідношення власного і залученого капіталів [2, 3].

Інноваційна діяльність вітчизняних підприємств фінансується, в першу чергу, за рахунок власного капіталу, що зумовлено високою вартістю банківських кредитів, відсутністю доступу до державного фінансування, низькою часткою коштів інвесторів. Якщо в 2010 р. частка власних джерел фінансування

інноваційної діяльності в загальному обсязі фінансування складала 59,35 %, а в 2011 р. – 52,91 %, то в 2012 р. вона зросла до 63,9 %, в 2013 р. – до 72,92 %, а в 2015 р. – до 97,20 % (табл. 1). Разом з тим, в 2016–2019 рр. спостерігається зменшення власних джерел фінансування до 87,7 % в 2019 р.

Загальновідомим є той факт, що фундаментальні дослідження, які здатні вивести економіку на новий рівень розвитку, мають фінансуватись за рахунок державних коштів, оскільки потребують значних обсягів фінансування, що є не під силу окремим підприємствам.

Якщо проаналізувати питому вагу власного капіталу в джерелах фінансування інноваційної діяльності підприємств по регіонах України, то можна помітити, що в різних областях підприємства використовували різну частку власних джерел для фінансування інноваційної діяльності. Зокрема, якщо в Житомирській області власні джерела фінансування інноваційної діяльності в 2017 р. склали 53,16 % усіх джерел, то в Одеській області власні джерела склали лише 1,8 %. До областей з мінімальною питомою вагою власних джерел фінансового забезпечення (до 10 %) протягом 2013–2017 рр. належать Дніпропетровська область, Запорізька область, Львівська область, Рівненська область, Харківська та Хмельницька області. Суттєво скоротилась питома вага власних джерел фінансування інноваційної діяльності в Одеській області. До областей, в яких частка власних джерел фінансування інноваційної діяльності в загальній їх величині складає 10–30 %, належать Закарпатська область, Полтавська область, Тернопільська та Чернівецька області.

Таблиця 1

Структура джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств України

Рік	Власні кошти підприємств	Кошти державного бюджету	Кошти інвесторів-нерезидентів	Кошти інших джерел
2010	59,4	1,1	30,0	9,6
2011	52,9	1,0	0,4	45,6
2012	63,9	2,0	8,7	25,5
2013	72,9	0,3	13,1	13,7
2014	85,0	4,5	1,8	8,7
2015	97,2	0,4	0,4	2,0
2016	94,9	0,8	0,1	4,3
2017	84,5	2,5	1,2	11,8
2018	88,2	5,2	0,9	5,7
2019	87,7	3,9	0,3	8,1

Джерело: сформовано автором на основі [4]

Низка регіонів мала дуже нестабільну динаміку фінансування інноваційної діяльності, яка мала динаміку зростання (Київська область) чи спадання (Івано-Франківська та Донецька області). Варто відмітити й ті області, в яких власні кошти домінували в джерелах фінансового забезпечення інноваційної діяльності: Кіровоградська область, Миколаївська та Черкаська області. В інших регіонах частка власних джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності знаходилась в межах 30–55 %.

В процесі управління власним капіталом підприємства досить важливим є здійснення аналізу ефективності його формування та використання, який є підґрунтям для виявлення напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності. Власними джерелами фінансування інноваційної діяльності, як правило, виступають нерозподілений прибуток та амортизаційні відрахування, внески засновників у збільшення зареєстрованого капіталу.

Безперервний процес виробництва вимагає постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних засобів. Забезпечення стійких темпів економічного розвитку, підвищення ефективності виробництва можливе лише за умови інтенсифікації відтворення та ефективного використання діючих основних засобів підприємств.

Своєчасне відтворення основних засобів є необхідною умовою забезпечення технічного розвитку підприємства в сучасних умовах, оскільки сучасні основні засоби сприяють зниженню собівартості продукції та інших витрат за рахунок підвищення продуктивності, зниження енергоємності продукції та енергетичних витрат.

На жаль, амортизаційні відрахування практично не здатні виконувати функцію фінансування інноваційної діяльності, зважаючи на стан основних засобів. З рис. 1 видно, що основні засоби вітчизняних підприємств мають високий рівень зношеності, який має негативну динаміку зростання. Якщо в 2005 р. рівень зношеності основних засобів складав 49 % [4], то в 2010 р. – 74,9 %, а в 2014 р. – 83,5 %. Разом з тим, досить позитивним є те, що впродовж 2015–2017 рр. спостерігається постійне зниження рівня зношеності основних засобів, а в 2018 р. – зростання порівняно із 2015–2017 рр. Разом з тим, показник має досить високе значення.

Таке високе значення показника свідчить про те, що більшість підприємств працює на застарілому обладнанні. Відповідно продукція, яка виготовлена на такому обладнанні, є менш конкурентоспроможною, оскільки старі основні засоби є достатньо енергоємними. Зношеність основних засобів свідчить і про те, що амортизаційні кошти були використані не за прямим економічним призначенням – на оновлення основних засобів, а використані на споживання. Крім фізичної зношеності значна частина підприємств використовує

обладнання, яке є морально зношеним, енергомістким. Усе це не лише унеможливує використання амортизаційних відрахувань як джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності, але й знижує рівень прибутку, оскільки сприяє підвищенню витрат на виготовлення продукції. Разом з тим, підприємства не поспішають оновлювати обладнання. Не можна не погодитись із [5], що причинами такої ситуації є відсутність необхідних фінансових ресурсів на розробку та впровадження інноваційних технологій та тривалий термін окупності коштів, які вкладаються у нові технології, недосконалі амортизаційна політика.

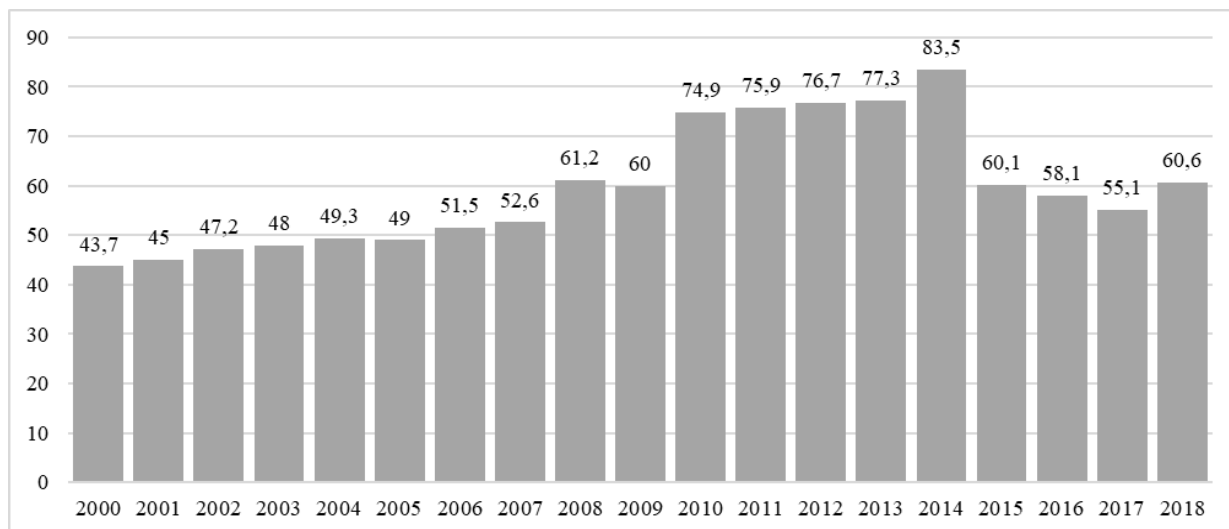

Рис. 1. Степінь зношеності основних засобів підприємств України, %

Джерело: сформовано автором за даними [4]

Виявлені негативні тенденції в процесах використання та оновлення основних засобів спричинені багатьма чинниками, зокрема: зростання обсягу виробництва продукції, промисловість у цілому розвивається неоднорідно, спостерігається переорієнтація підприємств, що унеможливує вітчизняні підприємства оновлювати новими вітчизняними засобами праці застарілі основні засоби, кризові явища в економіці негативно вплинули на фінансово-економічний стан підприємств, нестача потужних інвестицій, відсутність реальних джерел фінансування, вимивання обігових коштів унеможливають реконструкцію та технічне переоснащення підприємств.

Іншим джерелом, серед власних джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності, є нерозподілений прибуток. Разом з тим, зважаючи на дані в таблиці 2, стають зрозумілими причини низької інноваційної активності вітчизняних підприємств: частка нерозподіленого прибутку в загальному обсязі власного капіталу є досить низькою, а станом на 31 грудня 2014–2017 рр. в цілому підприємства отримали непокритий збиток, частка якого у власному капіталі є досить високою.

Таблиця 2

Динаміка власного капіталу та нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) вітчизняних підприємств на кінець року по Україні

Показник	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Власний капітал, млн грн	1426712	1586285	1904940	1950375	1480658	2288741,4	2445803,7	2458527,6
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток), млн грн	-17677,4	16078,4	57015	20873,7	-579901	-893834,4	-889070,3	-854316,4
Питома вага нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) у власному капіталі, %	-1,24	1,01	2,99	-1,07	-39,17	-39,05	-36,35	-34,75

Джерело: сформовано автором на основі даних [4]

На кінець 2014 р. непокритий збиток становив 39,17 % усього власного капіталу вітчизняних підприємств, а в 2017 р. – 34,75 %. Така ситуація свідчить про проїдання власних коштів та відсутність власних джерел фінансових ресурсів для підвищення рівня конкурентоспроможності, що є досить негативним явищем. Отже, вітчизняним підприємствам варто більше уваги приділяти формуванню чистого прибутку та амортизаційній політиці. Для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства необхідно забезпечити стійке економічне зростання, яке передбачає, в першу чергу, більш раціональне використання ресурсів та максимізацію прибутку. В умовах ринкової економіки прибуток є найважливішим чинником стимулювання виробничої і підприємницької діяльності підприємства та створює фінансову основу для її розширення, задоволення соціальних і матеріальних потреб трудового колективу.

Метою створення будь-якого суб'єкта господарювання є отримання прибутку в розмірі, достатньому для подальшого розвитку та функціонування. Отримання підприємством прибутку є найголовнішим його завданням та можливістю існування. Прибутковість підприємства є показником його сталого розвитку та ефективної і суспільно-корисної діяльності. Прибуток характеризує кінцевий результат діяльності підприємства у абсолютному вираженні, а рентабельність показує міру ефективності даної діяльності. Саме тому, увагу до прибутку як економічної категорії приділяли з моменту виникнення економічних відносин. Прибуток є кінцевим результатом діяльності підприємства, що характеризує абсолютну ефективність роботи. На сьогодні в літературі існують різні підходи до визначення сутності поняття прибутку, узагальнюючи які, можна резюмувати, що прибуток – це кінцевий результат діяльності суб'єкта господарської діяльності, який визначається, як різниця між доходами, отриманими від певного виду діяльності та відповідними витратами, понесеними для отримання доходів впродовж здійснюваної ризикової та суспільно-корисної діяльності.

В цілому в літературі існують різні підходи до класифікації прибутку, проте для оцінювання діяльності підприємства важливим є визначення прибутку від певних видів діяльності та чистого прибутку й нерозподіленого прибутку. Важливість нерозподіленого прибутку пов'язана із тим, що саме він є джерелом фінансових ресурсів підприємства, що використовується для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його стійкого розвитку. На відміну від прибутку, який відображає абсолютний ефект діяльності, рентабельність характеризує міру цієї ефективності, тобто відносний рівень прибутковості підприємства або продукції, що виробляється.

Найважливішим джерелом створення і утримання конкурентних переваг підприємства є виявлення і використання нової науково-технічної продукції при здійсненні інноваційної діяльності, яка є результатом інтелектуальної, наукової та інженерно-технічної творчості фахівців [6].

Висока конкурентоспроможність дозволяє отримувати прибутки і надприбутки, що зможе зацікавити інвестора як постійного і надійного партнера, для забезпечення стабільного розвитку підприємства.

Якщо досліджувати чистий прибуток промислових підприємств по Україні в цілому, можна помітити позитивну динаміку зростання тих промислових підприємств, які отримали чистий прибуток та одночасно скорочення підприємств, що отримали чистий збиток (рис. 2).

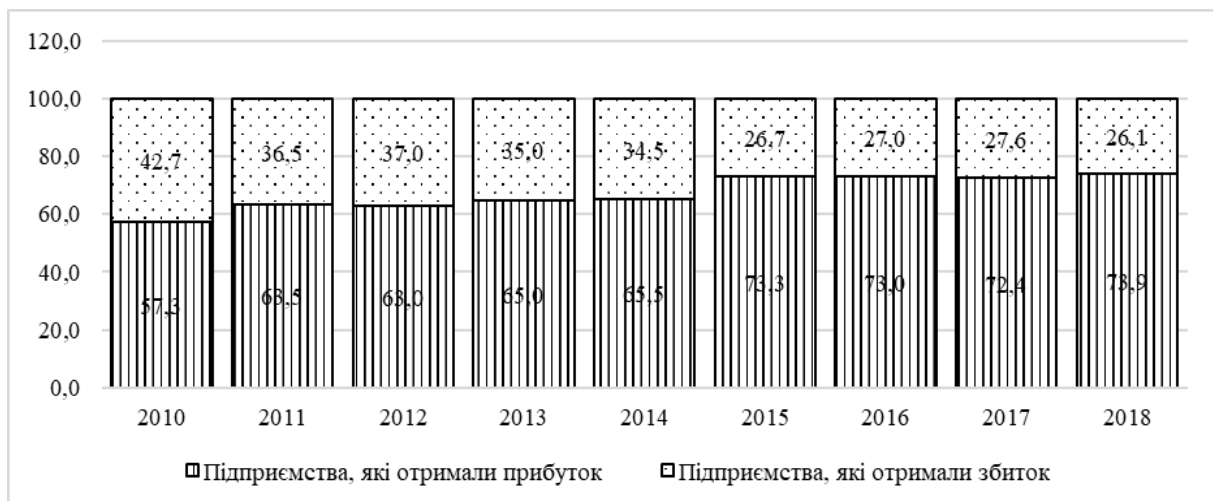

Рис. 2. Чистий прибуток промислових підприємств по Україні в цілому

Джерело: складено за даними [4]

Якщо в 2010 р. з усієї сукупності промислових підприємств чистий прибуток отримали 57,3 %, то в 2016 р. – 72,4 %. Досить позитивним є, що протягом 2010–2017 рр. незважаючи на складну економічну та політичну ситуацію в країні, співвідношення між прибутковими та збитковими підприємствами було стабільним. Відсоток прибуткових підприємств мав позитивну динаміку збільшення і завжди перевищував відсоток збиткових. Крім того, підприємства можуть використовувати і зовнішні джерела збільшення власного капіталу для фінансування інноваційної діяльності. Для цього, зважаючи на форму власності підприємства необхідним є збільшення зареєстрованого капіталу під певні інноваційні програми. Недоліком цього підходу є те, що в процесі реалізації інноваційного процесу, особливо якщо він передбачає створення принципово нового інноваційного продукту, досить важко визначити потрібні обсяги фінансових ресурсів для фінансування. Це може призвести до необхідності неодноразового звертання до власників підприємства щодо збільшення зареєстрованого капіталу, що спричинить додаткові емісійні витрати (у випадку акціонерної форми), можливими є й заперечення зі сторони власників.

Інноваційній діяльності передують процес зародження ідеї, яка потім поступово трансформується в інновацію. Ідея інноваційного продукту виникає в результаті фундаментальних досліджень. Генерувати ідею певних інновацій можуть безпосередньо споживачі інноваційної продукції в результаті проведення соціологічних опитувань та виявлення потреб споживачів. Зважаючи на те, що інноваційною є діяльність й

щодо суттєвого удосконалення певного продукту, товарів, технологічних процесів, тощо, генерувати інноваційний продукт може й безпосередньо ринок науково-технічної продукції. Відомо, що приблизно лише 10 % ідей та проведених відповідних фундаментальних досліджень втілюються у реальний інноваційний продукт, що спричинене низкою факторів. Отже, одним із чинників, які стримують інноваційну діяльність, є недостатній розвиток комунікативних зв'язків між виробниками, ринком науково-технічної продукції та споживачами інноваційних продуктів. Крім того, підприємства, які здійснюють інноваційну діяльність, мають високу частку нематеріальних активів, серед яких значну частину мають складати знання, які містяться у людському капіталі, тобто працівниках фірми [7]. Отже, саме працівники підприємства можуть стати активним реальним джерелом підвищення ефективності інноваційної діяльності. При цьому важливим завданням є формування адекватної та ефективної мотиваційної політики, яка б стимулювала працівників до підвищення рівня інноваційної діяльності, зокрема в напрямку використання нових ресурсів, формування ефективної політики енергозбереження. Прийнято вважати, що найбільшу економічну вигоду дозволяють отримати заходи, які потребують капітальних вкладень. Разом з тим, в контексті інноваційних заходів в напрямку енергозбереження мають величезний потенціал і безвитратні напрямки, які вимагають лише організаційних змін у структурі управління підприємством [8].

Серед інновацій для підприємств з точки зору підвищення рівня прибутку доречним є використання й таких інновацій як маркетингові. Маркетингові інновації передбачають використання інновацій у маркетингу в процесі створення та розповсюдження товарів. Зважаючи на обмеженість фінансових ресурсів для впровадження технологічних інновацій, одним з перспективних напрямів підвищення рівня рентабельності вітчизняних підприємств може стати маркетингова інновація.

Інноваційні заходи можуть стосуватись і маркетингу підприємства. На сьогодні існує значна кількість компаній, які будували свою оновлену збутову політику на інноваційній концепції, зокрема із використанням ребрендингу, нових способів реалізації тощо. Впровадження будь-якої форми інноваційної діяльності передбачає активну участь персоналу, його зацікавленість та рівень продуктивності у виконанні поставлених завдань. Стимулювання персоналу в напрямку інноваційної діяльності може здійснюватись у матеріальній та нематеріальній формах та мати як прямий, так і непрямий характер. Результатом ефективного стимулювання стане суттєвий приріст прибутку та вартості підприємства, які значно перевищують витрати на стимулювання персоналу.

Зважаючи на те, що більшість промислових підприємств має низький рівень прибутку, актуальним стає питання інвестування безпосередньо в працівників, а також організаційні об'єднання із іншими промисловими підприємствами у промислово-фінансові групи, створення об'єднань з метою здійснення спільних НДДКР. Це сприятиме збільшенню величини власного капіталу за рахунок об'єднань капіталів декількох підприємств.

Висновки. Отже, вітчизняні підприємства мають значний потенціал у використанні власного капіталу для фінансування інноваційної діяльності. Промисловим підприємствам доцільно переглянути якість амортизаційної політики. Досить важливим є активне використання інтелектуального потенціалу працівників. З метою збільшення ресурсів НДДКР важливою є тісна співпраця з іншими інноваційно активними підприємствами. Важливим є активне використання маркетингових інновацій.

Література

1. Єпіфанова І. Ю. Управління інноваційною діяльністю промислових підприємств: теоретико-методологічні аспекти фінансового забезпечення : монографія / І. Ю. Єпіфанова. – Вінниця : ВНТУ, 2019. – 384 с.
2. Єпіфанова І. Ю. Залучені джерела у фінансуванні інноваційної діяльності підприємств / В. В. Дзеджула, І. Ю. Єпіфанова // Економічний аналіз : збірник наукових праць. – 2015. – Т. 21. – № 2. – С. 69–74.
3. Методичне забезпечення фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку об'єднань підприємств в умовах санації : [Сучасні тенденції розвитку регіонів, підприємств та їх об'єднань : колективна монографія] / [М. К. Бондарчук, О. П. Волошин] ; за ред. Л. М. Савчук, Л. М. Бандоріної. – Дніпро : Пороги, 2018. – С. 159–172.
4. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Григорук П. М. Характеристика сучасного стану інноваційного розвитку України / П. М. Григорук // International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2018. – № 2. – С. 11–19.
6. Дзеджула В. В. Інноваційна діяльність як чинник конкурентоспроможності підприємств / В. В. Дзеджула, І. Ю. Єпіфанова, О. Г. Цвик // Інвестиції: практика та досвід. Економічні науки. – 2017. – № 4. – С. 5–8.
7. Ramana Nanda. Financing Innovation / Ramana Nanda, William R. Kerr // National Bureau of Economic Research. – 2015. – V. 7(1). – P. 445–462.
8. Дзеджула В. В. Енергозбереження промислових підприємств: методологія формування, механізм управління : монографія / В. В. Дзеджула. – Вінниця : ВНТУ, 2014. – 347 с.

References

1. Iepifanova I. Yu. Upravlinnia innovatsiinoiu diialnistiu promyslovykh pidpriemstv: teoretyko-metodolohichni aspekty finansovoho zabezpechennia : monohrafiia / I. Yu. Yepifanova. – Vinnytsia : VNTU, 2019. – 384 s.
2. Iepifanova I. Yu. Zalucheni dzherela u finansuvanni innovatsiinoi diialnosti pidpriemstv / V. V. Dzhdzhula, I. Yu. Yepifanova // Ekonomichnyi analiz : zbirnyk naukovykh prats. – 2015. – T. 21. – № 2. – S. 69–74.
3. Metodychne zabezpechennia finansovo-kredytnoho rehuliuвання innovatsiinoho rozvytku obiednan pidpriemstv v umovakh sanatsii : [Suchasni tendentsii rozvytku rehioniv, pidpriemstv ta yikh obiednan : kolektyvna monohrafiia] / [M. K. Bondarchuk, O. P. Voloshyn] ; za red. L. M. Savchuk, L. M. Bendorinoi. – Dnipro : Porohy, 2018. – S. 159–172.

-
4. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystryky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 5. Hryhoruk P. M. Kharakterystyka suchasnoho stanu innovatsiinoho rozvytku Ukrainy / P. M. Hryhoruk // International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2018. – № 2. – S. 11–19.
 6. Dzhedzhula V. V. Innovatsiina diialnist yak chynnyk konkurentospromozhnosti pidpriemstv / V. V. Dzhedzhula, I. Yu. Yepifanova, O. H. Tsvyk // Investytsii: praktyka ta dosvid. Ekonomichni nauky. – 2017. – № 4. – S. 5–8.
 7. Ramana Nanda. Financing Innovation / Ramana Nanda, William R. Kerr // National Bureau of Economic Research. – 2015. – V. 7(1). – R. 445–462.
 8. Dzhedzhula V. V. Enerhozberezhennia promyslovykh pidpriemstv: metodolohiia formuvannia, mekhanizm upravlinnia : monohrafiia / V. V. Dzhedzhula. – Vinnytsia : VNTU, 2014. – 347 s.

Надійшла / Paper received: 12.04.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.06.2020